

הנגלה שבכיסוי

הרב מיכה הלוי

צניעות באה להצניע. לכסות על דברים מסוימים. אך נראה שמטרת ההצנעה, לגלות את הדבר הפנימי יותר, הנסתר יותר. בהעדרה של צניעות, נראה העולם בחיצוניותו, ועלולים לטעות כי זה כל עולמו של הבורא. אולם בעת שמכסים את הצד הגלוי, בהכרח יורדים יותר לעומקם של דברים. לכיסוס רעיון זה של מטרת הצניעות, אציין דוגמאות מספר הקשורות לנושא הצניעות.

הלבוש = צניעות

בבריאת האדם בספר בראשית, נבראו האדם ואשתו עירומים עד אשר חטאו. כמשתמע מדברי הפסוק "ותפקחנה עיני שניהם וידעו כי עירומים הם ויתפרו עלי תאנה ויעשו להם חגלת"¹.

לכאורה, לפני החטא היה המצב אידיאלי, שעובדת היותם עירומים לא הסיחה את הדעת. האדם ידע והכיר את אס-כל-חי, ידיעה של חיבור נפשות אמיתי ללא כל תשומת לב לצדדים החיצוניים, הירודים כשלעצמם.

אצל אברהם נאמר "ויהי כאשר הקריב לבוא מצרימה ויאמר אל שרי אשתו הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את"². ובמדרש תנחומא³ "עד עכשיו לא הכיר בה מתוך צניעות שבשניהם ועכשיו על ידי מעשה הכיר בה".

אברהם הכיר היטב את שרה אשתו, אך אל גילויי יופייה החיצוני לא שם לב. מיד לאחר חטא אדם הראשון, הוחל עולם הלבוש. עצם הכיסוי, נועד להביא להיכרות פנימית ולא להיכרות שטחית. ועוד, הלבוש גורם לכך שהצדדים החיצוניים יהוו כלי ביטוי לצדדים הפנימיים.

אם בחטא אדם הראשון עסקינן, קשורים הדברים באותו עניין. "ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעיניים ונחמד העץ להשכיל ותיקה מפריו ותאכל

1. בראשית ג ז.

2. בראשית יב יא.

3. תנחומא ה.

ותיתן גם לאשה עמה ויאכל"⁴. הפסוק בראשיתו עוסק בעץ, ובסופו – בפרי, כנאמר: "ותיקח מפריו". אך באמצע הפסוק, מדבר המקרא בגוף נסתר, "וכי תאווה הוא לעיניים"⁵. לכאורה, אין הכוונה בזה לעץ, שאם כך למה חזר ואמר "ונחמד העץ להשכיל"⁶, היה יכול להמשיך ולדבר בגוף נסתר, אלא נראה לומר, לענ"ד, שכוונת המקרא במילים "וכי תאווה הוא לעיניים" לדבר על הפרי.

אם הסבר זה מתקבל, הרי שנוכל להסביר את עניינו של החטא על-פי פשט המקרא. "ותרא האשה כי טוב העץ למאכל", האשה חדרה בראייתה העמוקה מבעד לפרי הנאכל, לעומק ההבנה; ראתה בעין חודרת פנימה את טעם העץ. כדברי המדרש בכראשית רבה⁷ שתחילה היה טעם העץ כטעם פריו. וכדברי הרב זצ"ל באורות התשובה⁸: "כל האמצעים המחזקים איזו מגמה רוחנית גבוהה כללית ראויים היו להיות מוחשים בחוש נשמתי באותו הגבה והנעם, שעצם המגמה מרגשת בו כשאנו מצירים אותה. אבל טעם הארץ, התגודדות החיים, ולאות הרוחניות כשהיא נסגרת במסגר הגופניות, גרם שרק טעמו של הפרי, של המגמה האחרונה, האידיאל הראשי, מרגש הוא בנעמו והדרו, אבל העצים הנושאים עליהם את הפרי, עם כל נחיצותם לגדול הפרי, נתעבו ונתגשמו ואכדו טעמם, זהו חטא הארץ, שבעבורו נתקללה כשנתקלל גם האדם על חטאו". לאחר ראייתה העמוקה של האשה את טעם העץ, תאווה באה לה לעיניים בעקבות ראייתה השטחית את הפרי בלבד, ושוב התעלתה לראיה העמוקה, ונחמד העץ להשכיל, אך לבסוף נפלה ממדרגתה ותיקח מפריו של העץ ותאכל.

כאשר רואות העיניים רק את הגלוי ואינן חודרות לעומק הפנימי, זוהי הנפילה בחטא האדם ואשתו, וזוהי הנפילה של הארץ – הארציות. על כן מיד לאחר החטא, בנפילתם הרוחנית, הסיחו את לבם לראייה שטחית והתבוננו כי עירומים הם. התיקון לדבר הוא כיסוי הנגלה, ועל ידי כך הופעת וחשיפת הנסתר. לכן האדם-שלפני החטא ניכר בצניעותו על-ידי הלבוש.

צניעות האשה

עקרון זה חוזר על עצמו בכפליים אצל צניעות האשה. נתחיל שוב מהמסופר על אמהותינו. חז"ל אומרים לנו "מנוח עם הארץ היה"⁹ שנאמר "וילך מנוח אחרי

אשתו"¹⁰. ובהמשך גמרא שם, אמר רב אשי לפי מה שקראו למנוח עם הארץ, אפילו מקרא בבית הספר לא קרא דכתיב "ותיקח רבקה ונעורתיה ותרכבנה על הגמלים ותלכנה אחרי האיש"¹¹ אחרי האיש ולא לפני האיש. העולם הושב שמתן זכות קדימה לאשה, ללכת ראשונה, זה אות הוקרה וזכות לאשה, אך באמת ההפך הוא הנכון. רבקה הבינה שבהקדימה את האיש, עלול הוא לתור עיניו בה, ולראות בעיניו השטחיות רק את צורתה החיצונית ואל פנימיות החסד שבה לא יביט עוד. על כן זכותה של האשה שהאיש יקדימה בהליכתה. מנוח עם הארץ היה, מנוח הולך עם הארציות שבו, לפי רגשות לבבו ולא לפי תעודת שכלו. אומר הרב זצ"ל בעין אי"¹², וממשיך שם לעניין נוסף, עיי"ש.

"ותשא רבקה את עיניה ותרא את יצחק... ותקח הצעיף ותתכס"¹³. צניעותה הטבעית של רבקה הביאה אותה לכסות פניה, בפגשה את יצחק אישה. ההיכרות במפגש הראשון בין יצחק לרבקה, היא בדרך של כיסוי. מאז ועד היום, מכסה הכלה את פניה בהיכנסה לחופה. פני האדם הם הצד הנגלה, "כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם"¹⁴, וכן "לב שמח ייטב פנים"¹⁵.

חתן צריך להכיר את ארוסתו מעבר לפנים. סיוע לכך ייעשה בדרך של כיסוי הצד הנגלה, על מנת לחשוף את הצד הפנימי.

לולא דברי חז"ל¹⁶, "אסור לאדם שיקדש את האשה עד שיראנה שמא יראה בה דבר מגונה ותתגנה עליו ורחמנא אמר 'ואהבת לרעך כמוך'¹⁷", היה אדם מקדש אשה ומביאה לביתו מבלי שיראנה. הראייה עלולה להוריד את רמת הקשר והחיבור לצדדים חיצוניים ירודים. כאשר מכירים בזה, יש גם לראות, כדי שלא יראה בה דבר מגונה חלילה.

דהיינו, קיימת בחינה של כיסוי הפנים. כדי להבין שהפנים אינם עומדים בפני עצמם, שהם אינם רק הצד החיצוני כשלעצמו, צריך לכסותם. מאידך, קיימת בחינה של גילוי הפנים. לאחר שקיימת הבנה שהפנים הם גילוי של הפנים, קיים ערך לגלות ולראות את הפנים, כהבעה נכונה ותואמת את הצד הפנימי, על כן אסור לאדם שיקדש את אשתו מבלי שיראנה שמא תתגנה עליו.

10. שופטים יג יא.

11. בראשית כד סא.

12. שם פסקה רה.

13. בראשית כד סד-סה.

14. משלי כז יט.

15. משלי טו יג.

16. הירושלמי מא ע"א

4. בראשית ג ו.

5. שם.

6. שם.

7. בראשית רבה פרשה ה ט.

8. פרק ו ז.

ועוד בהקשר זה מצאנו מטבע לשון בתפילה מיוחדת לפני עטיפה בטלית, "ועל ידי מצות ציצית תנצל נפשי ורוחי ונשמתי ותפילתי מן החיצונים"¹⁸. זוהי מטרת הכיסוי, להינצל מן החיצוניות, אז יבטאו הנפש, הרוח והנשמה את עצמם בתוך תפילתי, "ה' שפתי תפתח ופי יגיד תהילתך"¹⁹.

אמנם, הצניעות באה רק לכסות על דברים שאסור לראותם מצד עצמם, ולגלות את הצד הפנימי שלהם, אך ערך הצניעות גדול עוד יותר עד שדוחה דברים טובים אחרים מפניו, שכן בחוסר צניעות, יצרו החלש של האדם ייטה אחר הרע והכעוס. הצניעות מרוממת ומעמידה את האדם על מעמדו העליון, הרוחני והמוסרי, ועל כן עדיף לדחות דברים טובים כשלעצמם, מפני ערך הצניעות. כך מבאר הרב זצ"ל את דברי הגמרא בקידושין²⁰ "אין שואלים בשלום אשה על יד בעלה". ועל-פי דברי התוספות שם²¹ אסור לשלוח דרישת שלום לאשה על-ידי בעלה, אך מותר לשאול את האיש על שלום ביתו.

מדת האהבה והידידות, בכל הסימנים והדבורים הנוחים, היה ראוי להיות שווה בין המינים, אבל מפני יקרת ערך הצניעות נדחית מדת דרך ארץ ממקומה עד שלא לשאול בשלום אשה. הצנוע מכיר כי לא מפני שנאה על המין הוא מתרחק ועושה גדרים כי אם התכלית הכללי היפה.

דוגמתם של דברים אנו מוצאים בדעות, התרחקות הראויה וכמעט מוטבעת שלא לתור אחר מחשבות המרחיקות את המעמד המוסרי, לפעמים נראה שדוחקים את חופש הדעת, אבל מי שמכיר התכלית יבין את יקר ערך ההגבלה, ויקבל אותה באהבה²².

עד כאן לשונו הנפלאה של הרב זצ"ל.

דורנו, המדבר רבות אודות הערך החשוב של חופש הדעות, קשה לו מאד להתרחק מדעות מסוימות, אפילו דעות בלתי לגיטימיות בהיבט המוסרי הכללי. אך האמת, שצריך להבין את התכלית בהרחקה מוחלטת מדעות מסוימות, ואפילו במחיר של פגיעה בחופש הדעות.

הוא הדין והוא הטעם ביחס לצניעות. דורנו עסוק כל-כך בתיקון האפליה שבין המינים, עד כדי יצירת מהפכה באופן של "אפליה מתקנת", קשה לו מאד עם ערך הצניעות, הדוחה מידת דרך ארץ של השוואה ואהבה בין המינים.

לו רק נשאב כוח ונתעלה, מאמיתת דברי הראי"ה הגדול בדורנו, השייכים לנצח ישראל בכל הדורות.

הצניעות היא ההתנהגות הטבעית של האדם. האדם הטבעי מתגלה בצניעות. בהעדר צניעות, אין מתגלה צלם האלוקים שבאדם. "אמר ר' יוחנן אלמלי לא נתנה תורה לישראל למדנו צניעות מחתול"²³. מבאר המהר"ל²⁴, אפילו בבעלי חיים נמצאו דברים טובים, כצניעות, לומר לך שמידות טובות אלו שייכות לסדר עולם טבעי ואינן משקפות חולשה מוסרית של האדם. הצניעות מונעת הידרדרות מוסרית ומגלה את האדם הטבעי, בעל צלם אלוקים. ואת צנועים חכמה²⁵. הבנת האדם מתגדלת בהתאם לצניעותו. בלא צניעות, נאחזת הבנת האדם בצדדים השטחיים, ההשגיים, בעוד שהבנה עמוקה, חכמת האדם כפי שנחקקה מהבורא ית', תתגלה על-ידי צניעות.

על רבי אליעזר אמרו שהיה מגלה טפת ומכסה טפח. פירושים רבים נאמרו בזה והוראו להלכה²⁶. אך על דרך הדרוש ניתן לומר, שהכיסוי הוא הגילוי. כאשר הגילוי, המעשה, נשאר מכוסה במחשבות זרות, שטחיות, חיצוניות, אז באמת גילוי יש כאן. והצנע לכת עם אלוקיך²⁷, גם בעולם של מצוות ותורה, בעולם של הכרה ודעת ד' יש ללכת בצניעות. כאשר חסרה צניעות, אין דעת ה'. מכירים אנו נקודות קטנות בגילוי כלשעצמו ולא כגילוי לדבר ד' הגדול. "והצנע לכת" – אזי "עם אלוקיך", שהרי ההולך בצניעות בכל מהלכיו, מרגיש הוא את אלוקיו שבקרבו, הרי הוא בבחינת "עם אלוקיך".

18. סדר לבישת טלית גדול.

19. תהלים נא יז.

20. קידושין ע"א"ע"ב.

21. שם ד"ה "אין שואלים".

23. עירובין ק ע"ב.

24. נתיבות עולם נתיב הצניעות עמ' קד.

25. משלי יא ב.